Yukarı
Develi
Ulucamii'nin
planı

İdrir. Caminin içinde girişin sağ tarafında kitâbeli bir çeşme vardır. Musluk yeri üzerindeki 1117 (1705) tarihli kitâbeden çeşmenin Osman adlı bir kişi tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Cami günümüzde sağlam bir şekilde ibadete açıktır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ömür Bakırer, *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları*, Ankara 1976, s. 194-196; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 64-65; Ali Yeğen, *Kayseri'de Tarihi Eserler*, Kayseri 1993, s. 77-78; Kerim Türkmen, "Develi'deki Selçuklu Dönemi Kitabeleri", *Sanatsal Mozaik*, sy. 34 (1), İstanbul 2000, s. 64-67; Mehmet Çayırdağ, *Kayseri Tarih Araştırmaları*, Kayseri 2001, s. 121-125; Halit Erkiletlioğlu, *Kayseri Kitabeleri*, Kayseri 2001, s. 78-79; Nuran Gülşen, *Kayseri İli'nin Develi İlçesi'ndeki Türk Mimari Eserleri*, İstanbul 2011, s. 34-60; Abdullah Kılıç, *Kayseri: Tarih, Sanat, Kültür*, İstanbul 2006, s. 104; Kemalettin Karamete, "Develi'deki Ulu Camii", *Erciyes*, sy. 81, Kayseri 1949, s. 18; Tahsin Özgüç - Mahmut Akok, "Develi Âbideleri", *TTK Belleten*, XIX/75 (1955), s. 379.

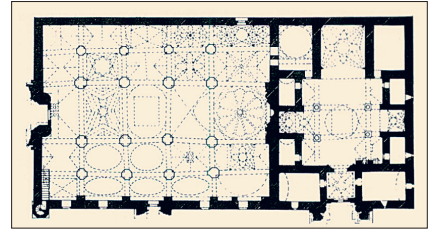
NURAN GÜLŞEN

Divriği Ulucamii. Sivas'ın Divriği ilçesinde Mengüçöklü Emiri Hüsâmeddin Ahmed Şah ve eşi Turan Melek Hatun tarafından 626 (1229) yılında yaptırılmıştır. Dârüşşifâ ve türbeyle birlikte bir külliye oluşturan, eğimli bir arazi üzerinde kesme taştan inşa edilen yapı kütlesinde caminin kible yönünde dârüşşifâ, dârüşşifâ içinde

camieye bitişik konumda türbe yer almaktadır.

Dikine dikdörtgen bir alana oturan caminin doğu, batı ve kuzey cephelerinde birbirinden farklı düzende zengin süslemeli birer taçkapı bulunmaktadır. Bunlardan doğu cephesinde mihraba yakın konumdaki taçkapı üst kotta ele alınmıştır ve şah mahfiline geçişi sağlamaktadır. Selçuklu üslûbunda mukarnaslı yaşmaklı kapının etrafı geometrik ve bitkisel motifli geniş bordürlerle çevrelenmiştir. Dikdörtgen açıklıklı kapı çevresi de mukarnaslı olup üstte ahşap işçiliğini hatırlatan kabartma geometrik bir kompozisyon ve tek satırlı kitâbede usta Ahlatlı Nakkaş Ahmed'in adı mevcuttur (Sakaoğlu, s. 314). Kuzey cephesindeki taçkapı barok tasarımları hatırlatan, plastik değeri yüksek kabarıklık süslemeleriyle eşsiz bir örnektir. Kapı üzerindeki kitâbede caminin Ahmed Şah tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Kapıda bulunan ikinci kitâbede I. Alâeddin Keykubad'ın adı geçmektedir. Bu kitâbe ile 638 (1240-41) tarihli minber kitâbesi ve 641 (1243) tarihli vakfiye caminin yapımı ve ibadete açılışının yaklaşık on beş yıl sürdüğünü göstermektedir. Batı cephesinde yer alan taçkapı farklı kompozisyon ve bitkisel süslemeye sahiptir. Külliye'nin diğer kapılarına göre daha yüzeyel süslemesinden ve tekstil motiflerini hatırlattığından dolayı "tekstil kapı" diye anılmıştır. Üzerinde 626 tarihli üç satır halinde Arapça kitâbe görülen kapının sağında doğan ve çift başlı kartal figürleri işlenmiştir.

Harim ortadaki daha geniş, mihraba dik beş neflidir. Nefler dörder ayağa oturan ve yatayda atılan kemerlerle beş bölüme ayrılmış, böylece yapının üst örtüsü yirmi beş bölümden oluşan değişik tonoz ve kubbeli birimlerden meydana gelmiştir.

Divriği Ulucamii ve Şifâhânesi'nin planı

Ortadaki birim aydınlık fenerli şeklinde düzenlenmiştir. Mihrap önünde yer alan on iki dilimli kubbe dıştan kırık piramidal külâhla örtülmüştür. Bazı birimlerde elips biçiminde kubbemsi, bazılarında ise yer yer renkli taşların da kullanıldığı zengin dekorasyonlu tonozlar görülmektedir. Mihrap kubbesini taşıyan kemerlerden batıdakinin dış tarafında kilit taşının üstündeki kartuşta "Amelü Hürremşah b. Muggis el-Hilâti" yazısı yapının mimarını gösterir. Batı cephesindeki dört pencere ile harim mekânı sınırlı ölçüde ışık almaktadır. Mihrabın solundaki bir pencere ile türbe mekânına bağlanan harimin bu köşesinde vaktiyle ahşaptan şah mahfilinin bulunduğu anlaşılmaktadır. İki yanı kabarıklık iri rûmî motiflerle süslenen mihrap sade bir dikdörtgen çerçeve içerisinde ele alınmış ve sivri kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiş, alt kısmı sade olan nişin üst kısmı yoğun biçimde kabarıklık bitkisel motiflerle bezenmiştir. Mihrabın solunda yer alan bir pencere bu yöndeki türbeye açılmaktadır. Abanoz ağacından yapılan ve on iki kollu yıldızlardan meydana gelen geometrik kompozisyonlu minberde her bir geometrik alan kıvrık dallı rûmîlerle dolgulanmış, korkuluk ajurlu biçiminde ele alınmış, köşk kısmı ise dilimli kemerli olarak düzenlenmiştir. Panoları çevreleyen bordürlerde ise yazı bulunmaktadır. Tiflisli Ahmed Usta'nın eseri olduğu anlaşılan minberde kitâbelerin Hattat Mehmed tarafından yazıldığı belirtilmiştir. Geç dönemde yenilenen minare caminin kuzeybatı köşesinde geniş ve yüksek silindirik bir payanda üzerinde kurulmuştur. Kare kaide üzerinde sekizgen pabuçlu, silindirik gövdeli minare mukarnaslarla geçişi sağlanan tek şerefeli ve taş külâhlıdır.

Caminin güneyinde yapıya bitişik durumdaki dârüşşifâ, kapısı üzerindeki kitâbeye göre Turan Melek tarafından inşa ettiril-

Divriği
Ulucamii
ve Şifâhânesi -
Sivas

ULUCAMI

Divriği
Ulucamii'nin
kuzey
cephesindeki
taçkapısı ile
Divriği
Dârüşşifası'nın
taçkapısı

miştir. Yapı üç eyvanlı, revaklı avlulu olup batı ve güney yönünde iki kat halinde düzenlenen bir plana sahiptir. Avlusunun üzeri örtülü olan yapının batı cephesinde dışa taşkın biçimde ele alınan taçkapısı plastik değeri yüksek, zengin kabarıklık ve geometrik süslemeleriyle âbidevi bir görünüme sahiptir; iç içe yerleştirilen kalın silmelerin teşkil ettiği sivri kemerinden dolayı gotik prensipleri hatırlatmaktadır. Kapının üzerinde yer alan pencerenin önüne yerleştirilen süslü sütunçe pencerenin ikiz pencere şeklinde algılanmasını sağlamaktadır. Dikdörtgen bir alana oturan dârüşşifâda girişte yıldız tonoz örtülü kareye yakın bir mekân aynı zamanda iki yandaki beşik tonoz örtülü dikdörtgen mekânlara geçişi sağlar. Girişin karşısındaki eyvanlı revaklı avlu sekizgen kesitli dört sütuna oturan sivri kemerlerin taşıdığı tonozlarla örtülüdür. Avlu ortasında bulunan sekizgen havuzun üstüne isabet eden kısımda küçük bir aydınlık feneri mevcuttur. Eyvanların tonozları diğer birimlere göre daha itinalı bir işçilik sergilemektedir. Bu eyvanların iki yanında dikdörtgen planlı birer küçük mekân vardır. Girişin karşısındaki ana eyvanın duvarları zengin süslemeli olup güneyinde büyük bir tonozlu oda yer almaktadır. Kuzeyindeki kubbeli birim türbe olarak düzenlenmiştir. Camiye bir pencere ile açılan bu mekân dıştan piramidal bir külâhla örtülüdür. Türbe içerisinde üç sıra halinde dizilmiş on altı sanduka bulunmaktadır. Bunlardan firuze renkte altıgen çinilerle süslenen sandukanın Ahmed Şah'a ait olduğu kabul edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı II: Anadolu Selçuklularından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar*, İstanbul 1973, s. 29-37; *Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası* (haz. Yılmaz Önge v.dğr.), Ankara

1978; Doğan Kuban, *Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul 1982, s. 59-64; a.m.f., *Divriği Mucizesi*, İstanbul 1999; Sevgi Kutluay, *Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'nın Taş Süsleme Programı* (yüksek lisans tezi, 1988), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Aynur Durukan, "Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası", *Dünya Mirasında Anadolu*, Ankara 1991, s. 222-231; a.m.f., "Divriği Ulu Camii Külliyesi", *Kültür ve Sanat*, 1/2, Kayseri 1989, s. 46-52; T. Wöhrlin, *Divriği: Bir Camii ve Darü's-şifâ ile Karşılaşmalar* (trc. Ahmet Mumcu), İstanbul 1996; Ömür Bakırer, "Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'nda Yapıdan Gelen İzlerin Düşündürdükleri", *1. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler* (haz. Osman Eravşar), Konya 2001, I, 73-83; Necdet Sakaoglu, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, İstanbul 2005, s. 156-161, 166-168, 239-386; Veli Ertan, "Divriği'de Ulu Camii", *TY*, V/321 (1966), s. 17-19.

AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

Dişarbakır Ulucamii. Avluya bakan cephesinde sağda pencere üzerinde yer alan çiçekli küfî kitâbesine göre Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın emriyle 484'te (1091) yaptırılmıştır. Yapının aslı şehrin müslümanlar tarafından fethinden sonra kiliseden çevrilen bir camidir. 509 (1115-16)

yılındaki deprem ve yangın yapıya büyük zarar vermiş, bunun üzerine tamamı yeniden inşa edilmiştir. Yapıda bir kısmı tarihli olmak üzere çok sayıda kitâbe mevcuttur. Bunlardan caminin yeniden inşa edildiği Büyük Selçuklu ve İnalöğulları devrine ait, tarihleri yazılı beş kitâbe şunlardır: Avlunun batı cephesinin alt katında 511 (1117-18), üst katında 518 (1124) tarihli kitâbeler, caminin avluya bakan cephesinde doğuda 550 (1155) tarihli, avlunun doğu cephesinde 557 (1162) tarihli kitâbeler. Minarede de 550 (1155) tarihli bir kitâbe bulunmakla birlikte bunun daha sonraki bir tamirde bulunduğu tahmin edilmektedir. İnalöğulları devrine ait biri avlunun doğu kapısı kemeri üzerinde, diğeri avlu girişinde pencere üzerindeki iki sütun arasında tarihsiz iki kitâbe daha vardır. Caminin Mimar Muhammed b. Selâme tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir. Avlunun doğusundaki iki kitâbede ise Mimar Hibetullah el-Gürgâni'nin adı geçmektedir. Uzun süren bu yeniden inşa aşamasından sonra yapı 735 (1334-35), 874 (1469-70), 935 (1528-29), 1124 (1712), 1266 (1850) ve 1304 (1886-87) tarihleri başta olmak üzere pek çok defa tamir görmüştür.

Kesme taş malzemeyle inşa edilen camii enine dikdörtgen planlıdır. Önünde büyük revaklı bir avlu bulunan yapıda harim mihraba paralel üç neflidir; nefler mihrap ekseninde neflerden daha yüksek ve geniş ele alınan bir transept ile dikine kesilmiştir. Her iki tarafta nefler kare kesitli pâyelere oturan beşer sivri kemerle bölümlenmiştir. Kemerlerin üzerinde daha küçük ikinci bir sıra kemer dizisi vardır. Neflerin ve transeptin üzeri içten ahşap tavanlı olup dışta iki tarafa meyilli ahşap çatılarla örtülmüştür. Yapı plan kuruluşu bakımından Şam Ermeviyye Camii ile ya-

Divriği
Ulucamii'nin
mihrap
ve minberi